

SYMBOLIEK

CHRISTUS OP DE KOUDE STEEN

In 1926 werd op het kerkhof van de R.K. Sint Mattheuskerk in het Gelderse Azewijn dit beeld van *Christus op de koude steen* opgegraven, dat vroeger aan de voet van het Calvariekruis gestaan zou hebben.

Het beeld van Baumberger zandsteen uit ca. 1510 beeldt een geheel naakte Christus uit, wat zeer ongebruikelijk was en misschien de reden om hem te begraven. Meestal draagt hij een lendendoek, volgens de legende de sluier

van Maria, die ze gaf om de naaktheid van haar zoon te bedekken.

Het beeld is nu te zien in het Catherijneconvent in Utrecht.

Dit type beeld, dat *Christus op de koude steen*, of ook wel *Rust van Christus op Calvarie* wordt genoemd, gaat over een episode die niet in de Bijbel voorkomt, maar die in de volksdevotie rond 1450 ontstond en zich verbreidde over heel Europa.

DE LIJDENDE CHRISTUS

Op een begraafplaats of kerkhof is het geloof of de levensovertuiging van de begraven personen af te lezen op het grafteken door de weergave van bepaalde traditionele symbolen. Dat geldt heel sterk voor graftekens uit de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw.

In katholieke kerken, in katholieke processieparcken én op katholieke begraafplaatsen speelt het uitbeelden van het lijden en de dood van Christus een cruciale rol.

Het staat symbool voor het gegeven, dat Christus de mens door lijden, kruisdood en opstanding

heeft verlost van de erfzonde, die het gevolg was van de zondeval van Adam en Eva. Met die zondeval verloor de mens het paradijs en werd vervloekt tot een leven op een aarde vol distels en doornen (Gen. 3, 18). Door zijn lijden en dood aan het kruis heeft Christus de mens verlost van die vloek en het paradijs (hemel, eeuwig leven) weer geopend: *"Zo zeer immers heeft God de wereld liefgehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon heeft gegeven, opdat al wie in Hem gelooft niet verloren zal gaan, maar eeuwig leven zal hebben"* (Joh. 3,16).

Afbeeldingen van de lijdende Christus op begraafplaatsen

Afbeeldingen van de lijdende Christus zijn het symbool van de verlossing en kwamen in allerlei gedaantes voor, ook op de begraafplaats. De belangrijkste fases in het lijdensverhaal, waarvan afbeeldingen werden gemaakt, zijn in chronologische volgorde:

- **de geselzuil:** de zuil waaraan Christus staande werd vastgebonden tijdens de geseling.

Augsburg: Kath. Hermanfriedhof

Augsburg: Domkirche St. Maria

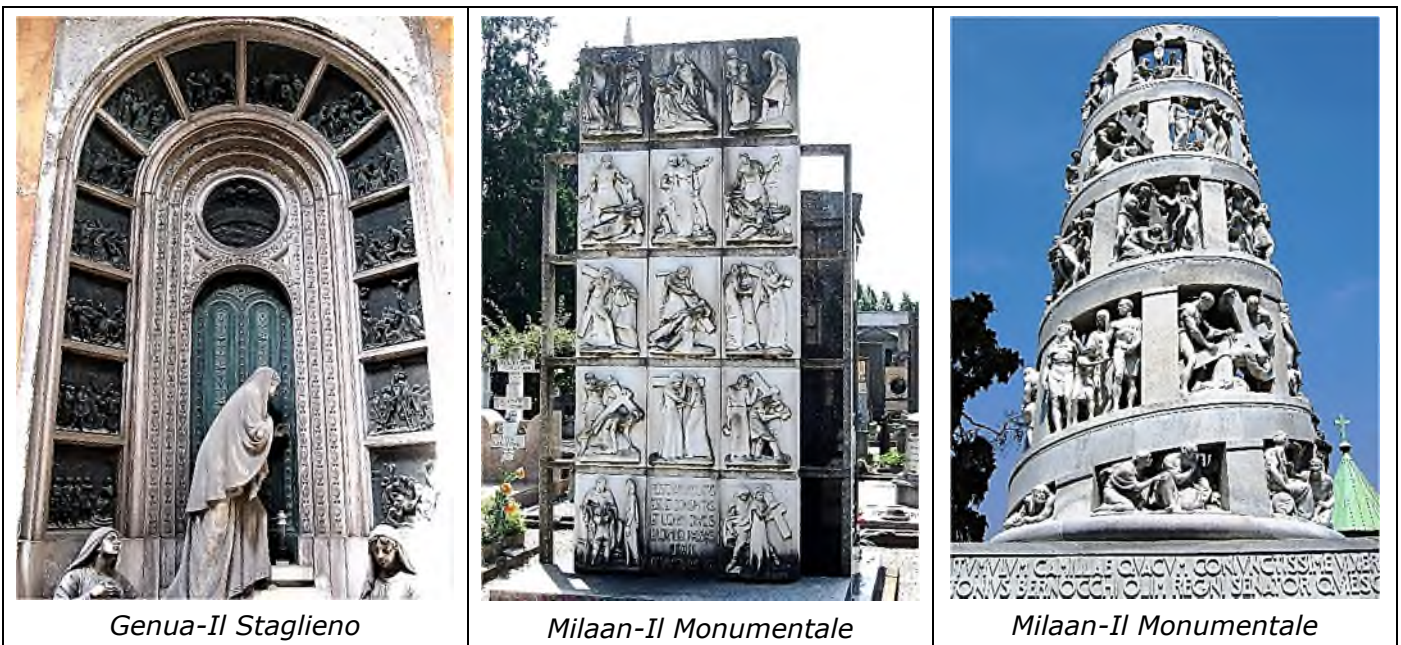

Warschau: Cmentarz Powązki

- **de doornenkroon:** op veel graftekens werd een Christusmedaillon aangebracht, uitsluitend voorzien van een Christuskop met doornenkroon. Die doornenkroon verwijst heel duidelijk naar het leven op een aarde vol distels en doornen na de zondeval en de verlossing daaruit door het lijden van Christus.

- **Ecce Homo:** Jezus kwam naar buiten, terwijl Hij nog de doornenkroon en de purperen mantel droeg. Pilatus zei tot hen: Ecce Homo (ziehier de mens). (Joh. 19,5)
- **Kruisweg:** de *via dolorosa*, de lijdensweg die Jezus met het kruis liep vanaf het gerechtsgebouw van Pontius Pilatus naar de Calvarieberg, waar hij geëxecuteerd zou worden door middel van de kruisiging. De kruisweg bestaat gewoonlijk uit veertien kruiswegstaties (zie thema 23).

- **Jezus op de koude steen** (zie hieronder).
- **Calvarieberg:** de Calvarieberg (van calva = schedel), ook wel Golgotha (= schedelplaats) genoemd, was de plaats waar Christus werd geëxecuteerd. Meestal bestaat het alleen uit een groot kruis met corpus, vaak wordt het kruis geflankeerd door zijn moeder Maria en zijn leerling Johannes.

- **Arma Christi:** de passiewerktuigen van Christus (zie Symboliek 1).
- **Man van Smarten:** het moment na de kruisiging en verrijzenis, waarop een treurig kijkende Christus al zijn passiewonden aan de beschouwer toont.

CHRISTUS OP DE KOUDE STEEN

Christus op de koude steen is een afbeelding van een (bijna) naakte man, zittend op een verhoging, een rots of een muurtje, de handen en voeten gebonden, met een doornenkroon op het hoofd. Het kan gaan om een houten of stenen beeld, een prent of een schilderij. Beelden en prenten zijn echter het meest gangbaar.

Het tafereel komt niet in de Bijbel voor, maar stamt uit de Middeleeuwen, toen de verering van afbeeldingen van het lijden van Christus bijzonder krachtig werkten om verlossing van zonden te krijgen. Hoe erger hoe beter, hoe werkzamer voor de vergeving van de zonden. In vijftiende-eeuwse passietraktaten vindt de rust op de koude steen plaats na de kruisdraging en de ontkleding van Christus en vóór de kruisiging. Daarom werd de 'steen' ook wel eens voor de Calvarie of Schedelplaats aangezien. Christus neemt plaats op de steen, wacht zijn moment van executie af en

Pools souvenir

overpeinst zijn leven. Het is een van de weinige momenten uit het leven van Christus waarop hij naakt is. Kunstenaars mochten Christus op dit moment, met toestemming van de Kerk, naakt afbeelden, maar meestal werd hij met lenden-doek afgebeeld. Volgens de legende was de lenden-doek de sluier van Maria, die ze gaf om de naaktheid van haar zoon te bedekken.

De naam, *Christus op de koude steen*, gaat terug op genoemde passietraktaten. In een vertaling van het boek *Vita Christi* van de 14de eeuwse auteur Ludolf van Sachsen (c. 1295-1378) staat: *O lieve heere hoe jammerlyck sadt gy opten kouden steen, beevender van grote koude ende pynen.*

En in het *Leven van Christus* door Johannes Brugman (c.1400-1473) staat: *Och hoe jammerlic wert hi daer naket geset op die harde stenen verwachtende hent dad dat cruce bereyt was.*

verschillen

Christus, die verlaten is door zijn vrienden, die gemarteld is, die de kruisweg heeft gelopen en daar zit in afwachting van het moment dat hij gekruisigd wordt, is het symbool voor de ultieme eenzaamheid van de mens. De uitstraling van dit symbool is overal hetzelfde, in de afbeelding zitten landelijke verschillen en ook in de benaming. In Duitstalige landen: *Christus im Elend* (Christus in ellende) of *Christus in der Rast* (Christus in rust); in Frankrijk: *Christ aux liens* (gebonden

Christus) of *Christ de pitié* (meelijwekkende Christus); in het Verenigd Koninkrijk en Ierland: *Pensive Christ* (peinzende Christus) of *Christ in Sorrows* (Christus in smarten); in Polen: *Chrystus Frasobliwy* (nadenkende Christus); in Litouwen: *Christus Rūpintojėlis* (nadenkend).

Christus wordt zittend op een 'steen' afgebeeld, in West-Europa (bijna) naakt en al of niet met gebonden handen, in Oost-Europa is het meestal een nadenkende figuur, gekleed in zijn lijfrok.

Duits: *Christus im Elend* / *Christus im Rast*

Dresden - Tolkewitz

Salzburg - St. Sebastian

Meersburg - Friedhof

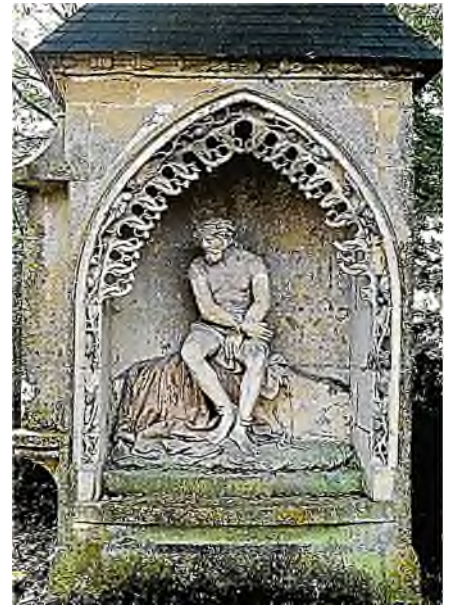
Frankrijk: *Christ aux liens*

Saint-Thegonnec
voorkant Calvaire

Saint-Thegonnec
achterkant met Christ aux liens

Marville
cimetière Saint-Hilaire

Marville

Het Cimetière Saint-Hilaire in Marville bestaat waarschijnlijk al vanaf de 11de eeuw. De begraafplaats is tot op de dag van vandaag in gebruik gebleven.

Er was al vroeg interesse in het behoud van het funeraire erfgoed. In 1875 werden de oudste en interessantste graftekens uit de 16de en 17de eeuw in de beschermende ruimte van de kapel Saint-Hilaire op de begraafplaats geplaatst, die daarmee

een soort funerair museum werd.

De graftekens uit de 18de en 19de eeuw, met als oudste een steen uit 1734, bleven buiten staan. Het thema *Christ aux liens* is in Marville op een aantal grafmonumenten terug te vinden, eenmaal op de begraafplaats, driemaal in de chapelle Saint-Hilaire en nog een keer op de epitaaf van Salantin de Gavroy († 1609) in de Église Saint-Nicolas in Marville zelf.

Marville
Chapelle Saint-Hilaire

Marville
Chapelle Saint-Hilaire

Marville
Église Saint-Nicolas
Salantin de Gavroy † 1609

Ierland: *Christ in Sorrows* / *Críost faoi Dhólás*

In Dublin staat in het National Museum of Ireland dit levensgrote eikenhouten beeld van *Christ in Sorrows*, dat polychroom is beschilderd.

Toen Henry VIII in conflict kwam met Rome, leidde dat tot de Reformatie in Engeland en vond er een soort beeldenstorm plaats. Een drietal 15de eeuwse houten beelden uit Fethard, een stadje in county Tipperary, bleef gespaard, waaronder ook dit beeld. Christus zit in afwachting van zijn kruisiging met gebonden handen op zijn purperen spotkleed. Aan zijn voeten ligt een schedel, verwijzend naar Golgotha ofwel Schedelplaats.

Polen: *Chrystus Frasobliwy*

Warschau - Powązki Cmentarz

Warschau - Powązki Cmentarz

Polen - Litouwen

In Oost-Europa overheerst de nadenkende en berustende figuur van Christus, zittend op een steen met zijn hand onder het hoofd.

In Polen wordt het beeld *Chrystus Frasobliwy* genoemd en in Litouwen *Christus Rūpintojėlis*.

Over het algemeen draagt hij nog zijn lijfrok, waarover later gedobbeld zal worden.

En vaak is de beeltenis in een nisje geplaatst, dat boven in een houten paal onder een afdakje is aangebracht.

Litouwen: *Christus Rūpintojėlis*

Vilnius - *Rasų kapinės*

Vilnius - *Saules kapinės*

Vilnius - *Saules kapinės*